Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Grondwetscommissies 1883-1983
1910 Commissie-Th. Heemskerk, notulen, plenair, 1911-01-23

VERVALLEN 17 DEC. 1985

~~GEHEIM.~~

STAATSCOMMISSIE VOOR GRONDWETSHERZIENING.

TWEE-EN-TWINTIGSTE VERGADERING, gehouden in de Lairessezaal, op Maandag 23 Januari 1911, te 1½ uur.

Voorzitter de Heer HEEMSKERK.

Afwezig: de Heeren VAN IDSINGA, KUYPER, LOEFF, VAN LYNDEN VAN SANDENBURG, NOLENS en VAN DE VELDE.

Hoofdstuk V. Eerste afdeeling.

Aan de orde is Hoofdstuk V, Eerste Afdeeling, over welker opschriften niemand het woord verlangt.

Artikel 149.

Art. 149 is overgegaan in het voorstel van den Heer KUYPER, met betrekking tot art. 109, juncto art. 55.

Artikel 150.

Bij art. 150 verzoekt de Heer CORT VAN DER LINDEN, dat de subcommissie deze redactie naga, in verband met de vraag, of men tractaten met wetten gelijk moet stellen.

Artikel 151.

De Heer DRUCKER hoopt, dat de redactie van art. 151 der Commissie van 1905, die ook onteigening van zakelijke rechten uitdrukkelijk noemt, bij deze Commissie genade zal vinden, maar spreker zou nog één stap verder willen gaan, en ook onteigening mogelijk willen maken van een persoonlijk recht, ontleend aan een contract; zoo is er bijv. een persoon, die met de voormalige Rhijnspoor eene overeenkomst heeft aangegaan, dat bij Nieuwersluis alle treinen moeten stoppen. Zoo'n recht moet men ook kunnen onteigenen. De tegenwoordige toestand doet soms grijpen tot een kunstmiddel, waardoor men iemand zijn recht afneemt zonder schadevergoeding, zooals bijv. gebeurd is door het station Venenburg op te heffen, waarbij de stationchef zoogenaamd overvallen werd, en zich quasi verzette, ten einde de Maatschappij gelegenheid te geven zich op overmacht te beroepen. Doch waar dergelijk middel niet mogelijk is, blijft een recht, dat met het algemeen belang strijdt, bestaan.

Spreker zoude wenschen, dat de subcommissie de zaak onderzocht.

De Heer VAN NISPEN TOT SEVENAER kan zich in het algemeen vereenigen met de redactie der Commissie van 1905, en met de aanvulling door den Heer DRUCKER voorgesteld; maar spreker wil niet de mogelijkheid aanvaarden om voor tal van rubrieken te doen uitmaken, dat onteigening, volgens de regels door de wet gesteld, overbodig is. Spreker zou daarom het tweede lid van art. 151 der tegenwoordige Grondwet willen behouden.

De Heer VAN DOORN wil alleen spreken van „onteigening ten algemeenen nutte", en dus de woorden „van eenig goed

Huygens ING, Grondwetscommissies 1883-1983
1910 Commissie-Th. Heemskerk, notulen, plenair, 1911-01-23
NL-HaNA, Staatscie. Grondwetswijziging, 2.04.53.09, inv.nr. 2
http://resolver.huygens.knaw.nl/grondwetscommissies/onderzoeksgids/
NL-HaNA, Staatscie. Grondwetswijziging, 2.04.53.09, inv.nr. 2

Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Grondwetscommissies 1883-1983
1910 Commissie-Th. Heemskerk, notulen, plenair, 1911-01-23

of van eenig zakelijk recht" doen vervallen. Ook vindt spreker aan het slot het woord „inbezitneming" niet elegant, in verband met het woord „eigendom" in den aanhef.

De Heer VAN DER FELTZ merkt op, dat het eerste lid bedoelt den eigendom te beschermen door schadeloosstelling te verzekeren. Het heeft dus de strekking om het eigendomsrecht te versterken, terwijl het laatste lid juist verzwakking van het eigendomsrecht beoogt. Beide voorschriften passen dus slecht naast elkaar in één artikel; spreker vraagt daarom, of dit laatste lid niet beter in het Hoofdstuk „Van de Defensie" thuis behoort.

De VOORZITTER merkt op, dat de in het derde lid opgenoemde gevallen niet uitsluitend met de Defensie in verband zijn te brengen.

De Heer VAN DER FELTZ erkent de juistheid van die opmerking en voegt er aan toe, dat zijne opmerking betrekking heeft op het laatste lid van art. 152 welk artikel hij meende, dat in behandeling was. Hij neemt daarom de opmerking terug.

De Heer TYDEMAN heeft eene grief tegen de toepassing van het onteigeningsrecht, en wel door den beperkten omvang, dien men aan het begrip geeft; ook de gevolgen tegenover derden moeten geregeld worden, daar deze geen enkele aanspraak op schadeloosstelling kunnen doen gelden. Men moest daarom de gevolgen regelen voor alle benadeelden. Of de Grondwet zich daartegen verzet, weet spreker niet zoo terstond te zeggen, maar waar de Grondwet eene organieke wet beveelt voor onteigening, zou deze ook de verder strekkende gevolgen moeten regelen. Spreker geeft deze redactie in overweging: „Eene algemeene wet regelt de onteigening, hare gevolgen tegenover derden, en bepaalt de gevallen, waarin de voorafgaande verklaring van het algemeen nut niet wordt vereischt."

De Heer DE SAVORNIN LOHMAN merkt op, dat dit een zeer belangrijk punt is, maar dat hij meent, dat de tegenwoordige redactie der Grondwet daaraan in den weg staat. Volgt men echter de redactie van den Heer VAN DOORN, dan is tegelijk deze quaestie opgelost, omdat dan ook bijv. de huurders schadeloos gesteld kunnen worden.

De Heer DRUCKER is van oordeel, dat er voor de meening van den Heer TYDEMAN, om ook in die gevallen schadeloosstelling te geven, veel te zeggen is, maar het hoort niet bij dit onteigeningsartikel, want er zijn tal van analoge gevallen, waarin men door het aanleggen van een publiek werk, dat zonder onteigening tot stand komt, schade lijdt, zonder dat deze vergoed wordt. Ging men nu in geval van onteigening schadeloosstelling aan die derden geven, dan zou het onbillijk zijn in andere gevallen dat niet te doen. De Grondwet legt echter geen beletsel in den weg om den wensch van den Heer TYDEMAN in het Burgerlijk Wetboek te verwezenlijken, en wel zoo, dat schade voor rechtmatige Overheidsdaad ook moet worden vergoed, maar spreker merkt toch op, dat dit wel eens heel ver gaan kan.

De Heer DE SAVORNIN LOHMAN heeft de bedoeling van den Heer TYDEMAN niet zoo uitgebreid opgevat, als de Heer DRUCKER doet. Spreker wil niet voor alles schadeloosstelling geven, als de Overheid rechtmatig handelt; maar hij dacht meer speciaal aan degenen, die op het te onteigenen goed wonen, en dan zijn die huurders in zooverre afhankelijk van den eigenaar, dat zij tevreden moeten zijn met wat deze hun geeft.

De Heeren TYDEMAN en OPPENHEIM wijzen er op, dat art. 42 der Onteigeningswet in het geval van den huurder voorziet.

De Heer DE SAVORNIN LOHMAN vindt dan, dat geene regeling noodig is, en zeker niet voor indirecte schade.

NL-HaNA, Staatscie. Grondwetswijziging, 2.04.53.09, inv.nr. 2

Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Grondwetscommissies 1883-1983
1910 Commissie-Th. Heemskerk, notulen, plenair, 1911-01-23

De Heer TYDEMAN zegt, dat zijn criterium was de directe schade, die uit een aanleg kan voortvloeien. Nu is de grens moeilijk te trekken, maar men zou toch eene zône om het werk kunnen trekken, zooals in de Oostenrijksche wetgeving, en de belanghebbenden, die daarbinnen vallen, zijn gerechtigd hunne belangen voor te dragen.

Of de Grondwet aan zoodanige regeling thans in den weg staat, weet spreker niet, maar aangezien hij een nieuw beginsel bepleit, wenscht hij dat in de Grondwet te radiceeren. Dat de nieuwe maatregel niet allen zou helpen, is waar, maar voor de gevallen, waarin bij aanleg van groote werken onteigend moet worden, zou er voorziening zijn.

De Heer OPPENHEIM merkt op, dat de Grondwet geen beletsel is tegen de uitvoering van het denkbeeld van den Heer TYDEMAN; de Grondwet regelt toch slechts de onteigening; over hetgeen daar buiten valt, is de wetgever geheel vrij. Spreker meent, dat een en ander volgt uit art. 152 Grondwet en art. 625 Burgerlijk Wetboek.

De Heer DRUCKER kan wel veel voor het uitgangspunt van het betoog van den Heer TYDEMAN voelen, maar dat heeft met de onteigening niets te maken, het is toch de schade, welke ontstaat door het werk; of dat werk wordt uitgevoerd na of zonder onteigening is volkomen gelijk, men moet het dus niet aan de onteigening vastknoopen, het is eene schadeactie uit het burgerlijk recht.

De Heer DE SAVORNIN LOHMAN is het geheel eens met den Heer DRUCKER; hij had den Heer TYDEMAN blijkbaar niet goed verstaan.

Het is eene quaestie van schadevergoeding buiten de onteigening staande, eene schadevergoeding, waarvoor spreker niets gevoelt.

Men betaalt den eigenaar schadevergoeding, om zijn wil te breken, maar daarvan is geen sprake in het stelsel van den Heer TYDEMAN.

De Heer VAN NISPEN TOT SEVENAER merkt op, dat de Staatscommissie van 1905 heeft voorgesteld art. 151 te lezen: „onteigening van eenig goed of van eenig zakelijk recht . . . . . ."

Spreker meent, dat de Grondwet en de Onteigeningswet tot nu toe slechts aan de onteigening van onroerend goed hebben gedacht, met uitzondering van art. 151 Grondwet, lid 3. Maar valt nu niet „onder eenig goed" ook roerend goed? Is dat te wenschen? Dan zou men bijv. een beroemd schilderij kunnen onteigenen zeggende, dat het in het algemeen belang is, dat het in een museum wordt tentoongesteld.

De Heer OPPENHEIM meent, dat de Heer VAN NISPEN TOT SEVENAER reeds zelf antwoord op zijne vraag heeft gegeven; het blijkt uit lid 3 van art. 151, dat onteigening van roerende goederen mogelijk is. Spreker heeft zich nooit voorgesteld, dat men slechts onroerend goed zou kunnen onteigenen.

De Heer TYDEMAN zegt, dat de Heeren DRUCKER en DE SAVORNIN LOHMAN tegen zijne denkbeelden zijn, omdat de onteigening hier geheel buiten zou staan; het is formeel misschien waar, maar spreker wil juist verband tusschen de schade en de onteigening brengen, in de onteigening wil hij het aanknoopingspunt leggen.

Wat aangaat de vraag van het roerend en onroerend goed, spreker vindt de terminologie van de Grondwet moeilijk; maar in art. 152 is geen twijfel, daar heeft men zoowel roerend als onroerend goed op het oog; en dan zou spreker willen zeggen, dat het niet aangaat art. 151 slechts voor onroerend goed toepasselijk te lezen.

In ieder geval, spreker vindt de redactie van de Staatscommissie van 1905 verkieslijk, daar zij helderder is.

De Heer RÖELL zegt, dat art. 72 Onteigeningswet, welke eene uitwerking is van art. 147 Grondwet van 1848, uitdruk-

NL-HaNA, Staatscie. Grondwetswijziging, 2.04.53.09, inv.nr. 2

Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Grondwetscommissies 1883-1983
1910 Commissie-Th. Heemskerk, notulen, plenair, 1911-01-23

kelijk van roerend goed spreekt. De Grondwet van 1848 laat dus de onteigening toe van roerend goed en de Grondwet van 1887 heeft dienaangaande geen verandering gebracht.

De Heer Oppenheim is het niet met den Heer Röell eens; in 1848 stond in het artikel der Grondwet ook de onteigening bij besmetting vermeld, waarop art. 72 Onteigeningswet doelt. Dat is er in 1887 uitgelicht, daar dat geen onteigening is: het valt nu onder art. 152 Grondwet.

Spreker blijft er bij, dat naar zijne meening uit art. 151, lid 3, volgt, dat er geen twijfel bestaan kan, dat onteigening van roerende goederen mogelijk is.

De Heer Van Nispen tot Sevenaer merkt op, dat indien art. 72 Onteigeningswet niet meer harmonieert met de Grondwet en dus uit dat verband van de Onteigeningswet moest worden gehaald, er in die wet geen enkel artikel is, hetwelk over roerende goederen spreekt.

De Voorzitter meent, dat de Grondwet niet beperkt is tot onroerende goederen; dat wordt bewezen uit art. 152, dat toch evengoed over onteigening handelt als art. 151, zij het ook over eene speciale onteigening, met het meest in het oog loopend verschil, dat de schadevergoeding niet behoeft vooraf te gaan. En waarom zou de onteigening van roerende goederen, niet vallende in den kring van art. 152, niet mogelijk zijn en onder art. 151 vallen? Spreekt dus de Onteigeningswet slechts van onroerend goed, dan klopt die wet niet met de Grondwet.

De Staatscommissie van 1905 heeft voorgesteld nog op te nemen „zakelijk recht"; spreker heeft hiertegen geen bezwaar; evenmin heeft hij bezwaar ook onteigening van een persoonlijk recht mogelijk te maken; hij ziet niet in, waarom zoo'n recht niet onteigend zou kunnen worden; men zou misschien hier niet van den eigendom van dat recht kunnen spreken, maar de Staatscommissie van 1905 heeft het woord eigendom laten vallen.

De Staatscommissie van 1905 heeft ook voorgesteld in art. 151 „eene algemeene wet" te lezen in plaats van „deze algemeene wet". Spreker betwijfelt of dat wel verstandig is; het is beter dat er ééne wet is, welke ééne verzameling is van alle voorschriften betreffende de onteigening.

De Heer Tydeman heeft zijne denkbeelden uiteengezet over de schade, die derden kunnen krijgen; maar dat is schade ten gevolge van het werk, niet van de onteigening: de Heeren Drucker en De Savornin Lohman hebben dat volkomen juist uiteengezet. De Heer De Savornin Lohman heeft tegen dat instituut, van vergoeding der schade door het werk ontstaan, bedenkingen aangevoerd, die inderdaad niet van gewicht ontbloot zijn.

De Heer Troelstra verlaat de vergadering.

De Heer Cort van der Linden zegt, dat de schadevergoeding, die de Heer Tydeman geven wil, buiten de onteigening staat; immers, de schade is evengoed mogelijk, al heeft er in het geheel geen onteigening plaats gehad. Spreker zou nog een stap verder willen gaan: hij zou eene regeling willen zien van vergoeding der schade, ontstaan uit rechtmatige daad; maar dat is eene regeling, thuisbehoorend in het Burgerlijk Wetboek.

Spreker meent, dat persoonlijke rechten ook onteigend kunnen worden, al is dan het woord onteigening niet geheel juist gebruikt.

Spreker is tegen de redactie door den Heer Van Doorn voorgesteld; immers, indien slechts van onteigening ten algemeenen nutte gesproken wordt, zal men zich afvragen, of niet slechts bedoeld wordt afnemen van den eigendom; en dan zullen de persoonlijke rechten er niet onder vallen.

De Heer Van Doorn vraagt, waarom men niet den eigendom van een persoonlijk recht hebben kan?

NL-HaNA, Staatscie. Grondwetswijziging, 2.04.53.09, inv.nr. 2

Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Grondwetscommissies 1883-1983
1910 Commissie-Th. Heemskerk, notulen, plenair, 1911-01-23

De Voorzitter meent, dat het eene quaestie van woorden is: men kan den eigendom hebben van alle zaken, waarom zou een persoonlijk recht geen zaak kunnen zijn.

De Heer Van Doorn merkt op, dat men toch huurrecht, vorderingsrecht enz. aan een ander kan overdragen: men draagt dan toch iets over, eene zaak, waarover men het volle beschikkingsrecht heeft.

De Voorzitter zegt, dat men, gelijk de Staatscommissie van 1905, kan spreken van onteigening, dus het woord eigendom niet behoeft te gebruiken.

De Heer Oppenheim wil niet geacht worden de opvatting te deelen welke hier is verkondigd, alsof de artt. 151 en 152 beide over onteigening handelen.

In 1887 heeft men er twee artikelen van gemaakt, omdat men de onteigening zuiver wilde houden: men moet toch onderscheiden eensdeels vernietiging, onbruikbaarmaking, beperking van den eigendom door politierecht, anderdeels afneming van den eigendom, hetzij roerend of onroerend, met overgang op een ander om het aan te wenden in het publiek belang. Dat laatste slechts is onteigening; al wat daar buiten valt, is onder het eerste te rangschikken, hetzij het is een goed of een recht, persoonlijk of zakelijk.

Omdat art. 152 niets over onteigening bevat, daar de bedoeling daar niet bestaat den eigendom aan te doen wenden door een ander, kan men uit dat artikel nooit een argument putten, dat onteigening van roerende goederen mogelijk is; dat volgt echter wel uit art. 151 en wel in de eerste plaats uit het derde lid.

Spreker meent, dat het de voorkeur verdient art. 151 te laten zooals het is: in art. 152 op te nemen de ontneming en beperking van rechten, zoowel zakelijke als persoonlijke, of voor dit laatste een afzonderlijk artikel in de Grondwet te scheppen.

De Voorzitter merkt op, dat indien bij een brand een naburig huis wordt neergehaald, geheel of gedeeltelijk, het volgens den Heer Oppenheim geen onteigening is. Spreker kan met die theorie niet meegaan.

De Heer Oppenheim zegt, dat het geen onteigening is, daar het goed niet overgaat op een ander.

De Voorzitter meende steeds, dat men bij onteigening slechts dacht aan ontneming van den eigendom.

De Heer De Savornin Lohman is het met den Heer Oppenheim eens, dat men het onderscheid tusschen art. 151 en art. 152 moet zoeken in het overgaan van den eigendom; in art. 152 geeft men ook schadeloosstelling, maar volgens andere regels. Spreker vraagt, of het niet beter is te spreken van „onteigening van zakelijke rechten", waardoor men ook kan optreden tegen iemand, die een servituut van uitzicht heeft. Met de redactie der Commissie van 1905 zou spreker zich wel kunnen vereenigen.

De Voorzitter herinnert er aan, dat het ook voor de Overheid mogelijk moet zijn om een zakelijk recht, bijv. een servituut van niet-bebouwing te *verkrijgen*. Zoo heeft zich het geval voorgedaan, met iemand, die naast de Leidsche Sterrenwacht wilde gaan bouwen, en zich gelukkig voor eene tamelijke som heeft laten afkoopen.

De Heer Drucker wijst nog op een eigenaardigen vorm van onteigening in de Octrooiwet.

De Voorzitter zegt, dat de subcommissie alle besproken punten moet nagaan.

NL-HaNA, Staatscie. Grondwetswijziging, 2.04.53.09, inv.nr. 2

Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Grondwetscommissies 1883-1983
1910 Commissie-Th. Heemskerk, notulen, plenair, 1911-01-23

De VOORZITTER brengt hierop in stemming het voorstel van den Heer VAN DOORN om in art. 151 uitsluitend te spreken van „onteigening", zonder de toevoeging „van eenig goed of eenig zakelijk recht". Het wordt verworpen met 9 stemmen tegen en 2 vóór.

Tegen stemden de Heeren: RÖELL, VAN CITTERS, DRUCKER, VAN DER FELTZ, CORT VAN DER LINDEN, DE SAVORNIN LOHMAN, VAN NISPEN TOT SEVENAER, REEKERS en de VOORZITTER.

Vóór stemden de Heeren: VAN DOORN en OPPENHEIM.

De Heer TYDEMAN bleef buiten stemming.

De VOORZITTER verwijst het denkbeeld van den Heer OPPENHEIM en ook het zijne, nl. omtrent de verkrijging van zakelijke rechten, naar de subcommissie.

De Heer VAN CITTERS wil ook overwogen zien de vraag, of niet schadeloosstelling moet worden gewaarborgd in gevallen van beperking van het eigendomsrecht. Bij de regeling van het opsporen van delfstoffen van Staatswege, is b. v. het recht van den grondeigenaar zeer belangrijk „beperkt", zonder dat schadeloosstelling werd toegekend.

De VOORZITTER zegt, dat dit ook door de subcommissie zal worden onderzocht.

De Heer TYDEMAN merkt op, dat „derden" in zijne redactie uitgebreider is, dan „huurder", en dus is het niet voor allen in de wet voorzien.

De VOORZITTER zou willen, dat de subcommissie naga, hoe de gevolgen voor die derden geregeld moeten worden.

Hiertegenover maakt de Heer DE SAVORNIN LOHMAN er een voorstel van om het niet bij deze Grondwet te behandelen.

Dit voorstel wordt aangenomen met 8 stemmen vóór en 4 tegen.

Vóór stemden de Heeren: RÖELL, VAN CITTERS, DRUCKER, VAN DER FELTZ, CORT VAN DER LINDEN, DE SAVORNIN LOHMAN, VAN NISPEN TOT SEVENAER EN REEKERS.

Tegen stemden de Heeren: VAN DOORN, OPPENHEIM, TYDEMAN en de VOORZITTER.

De VOORZITTER zegt nog, dat de subcommissie ook zal moeten nagaan, of hier van „deze" of van „eene algemeene wet" gesproken zal worden, alsmede de opmerking van den Heer VAN DOORN over het woord „inbezitneming".

De Heer VAN DER FELTZ wijst er op, dat de onteigening par zône door de Commissie van 1905 uitdrukkelijk geradiceerd is, door het woord „de" te schrappen. Spreker acht die onteigening ook reeds thans mogelijk, maar als men het woordje „de" thans behield, dan zou het den schijn hebben, alsof men tegen de meening dier Commissie bij deze gelegenheid eene andere opvatting huldigt.

De VOORZITTER ziet niet in de kracht van het woord „de", maar heeft er niet tegen, om het weg te laten.

Dit laatste wordt algemeen goedgevonden.

Artikel 152.

Tegen de redactie der Commissie van 1905, bij art. 152 maakt men geen bezwaar.

Artikel 153 en artikel 154.

De Heer RÖELL is van oordeel, dat art. 153 in nauw verband staat met art. 154, en daarom is het noodzakelijk te bepalen of aan het woord „kan" in art. 154 eene facultatieve of wel eene imperatieve beteekenis moet worden gehecht.

NL-HaNA, Staatscie. Grondwetswijziging, 2.04.53.09, inv.nr. 2

Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Grondwetscommissies 1883-1983
1910 Commissie-Th. Heemskerk, notulen, plenair, 1911-01-23

De Heer OPPENHEIM meent, dat in art. 153 reeds staat, wat de Commissie van 1905 slechts duidelijker wil omschrijven, n.l. dat alle twistgedingen over burgerlijk recht in art. 153 zijn opgenomen. Spreker herinnert er bovendien aan, dat de Hooge Raad zich niet op art. 153 beroept, maar op art. 2 der Wet op de Rechterlijke Organisatie, *juncto* art. 165 der Grondwet van 1815.

Spreker is er voor, art. 153 duidelijker te redigeeren.

De VOORZITTER vindt niet, dat art. 153 den burgerlijken rechter van eenig twistgeding afhoudt, maar er ontstond wel eene moeilijkheid ten aanzien van de vraag, door wien over de schuldvorderingen, uit de Ongevallenwet voortvloeiend, moest worden beslist.

De Heer RÖELL acht het ook nog na de laatste Grondwetsherziening twijfelachtig, of art. 153 uitsluitend betrekking heeft op burgerrechtelijke betrekkingen, en beroept zich daartoe op § 4, blz. 7, van het Rapport der Staatscommissie omtrent de administratieve rechtspraak, alsmede op het arrest van den Hoogen Raad d.d. 9 Mei 1902 (*Weekblad van het Recht* n°. 7766), volgens hetwelk art. 2 der Wet op de Rechterlijke Organisatie *evenmin als art.* 153 *der Grondwet* eene beperking tot privaatrechtelijke geschillen tusschen bijzondere personen bevat. Maar als men die beperking aanbrengt, dan moet men ook art. 154 veranderen.

De Heer DE SAVORNIN LOHMAN merkt op, dat het standpunt der Commissie van 1905 ook is, dat alleen quaesties over burgerlijk recht zijn samengevat in art. 153, en dat dus in art. 154 moet worden gelezen: „zal".

De Heer OPPENHEIM zegt, dat het niet geheel het standpunt dier Commissie is, want zij schreef: „naar veler oordeel". Maar voor spreker staat het sinds 1887 luce clarius vast, dat art. 153 alleen ziet op burgerlijk recht en dat, zooals KAPPEIJNE zeide, de publiekrechtelijke acties te vondeling zijn gelegd. Maar nu moeten ze positief in art. 154 worden vastgezet.

De Heer VAN DOORN wil naast dit burgerlijk en administratief recht in de Grondwet radiceeren, dat niemand kan gestraft worden dan door een rechter. Oorspronkelijk beteekende het artikel niets anders, dan dat men een eind wilde maken aan rechtspraak van niet-rechterlijke colleges; later kwam het denkbeeld op voor eene administratieve rechtspraak, maar daar de rechter uit het ontwerp-LOEFF toch ook is lid der Rechterlijke Macht, wil spreker hem ook hier onder dak brengen. Sprekers bedoeling is alleen te voorkomen, dat iemand eene uitspraak ontvangt, die niet van een rechter afkomstig is.

De VOORZITTER merkt nog op, dat dit Grondwetsartikel arbitrage verbiedt, hetgeen niet wordt goedgemaakt door art. 156.

De Heer DE SAVORNIN LOHMAN meent, dat onder leden van de Rechtelijke Macht moet worden verstaan het corps ambtenaren door den Koning benoemd: daarnaast heeft men hen, die geroepen zijn beslissingen te geven in speciale gevallen, zooals b. v. Gedeputeerden. Spreker meent, dat art. 153 slechts de Rechterlijke Macht op het oog heeft.

De Heer OPPENHEIM zegt, dat in 1815 art. 165, correspondeerende met het tegenwoordige art. 153, is opgenomen, om het stroopen der administratie buiten haar terrein tegen te gaan. Nu zegt de Heer VAN DOORN wel, dat in art. 153 niet van strafrecht gesproken wordt; uit art. 161 Grondwet in 1848 blijkt, dat men het er natuurlijk onder heeft begrepen.

Spreker vindt, dat het te ver zou gaan, indien men hier wilde uitmaken, dat het geheele burgerlijke recht (daaronder dan begrepen het strafrecht) en het geheele administratieve recht aan den rechter zou komen. Men kan niet alle administratief recht aan den rechter geven. In 1814 en 1815 was

NL-HaNA, Staatscie. Grondwetswijziging, 2.04.53.09, inv.nr. 2

Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Grondwetscommissies 1883-1983
1910 Commissie-Th. Heemskerk, notulen, plenair, 1911-01-23

administratief recht, zooals de administatie het sprak; langzamerhand is er eene bepaalde rechtspraak van gemaakt, maar het gaat niet aan die rechtspraak zich over de geheel stof te laten uitstrekken.

De VOORZITTER zegt, dat er administratieve rechtspraak is bij de administratie en dat moet zoo blijven, men moet niet de geheele stof aan den rechter geven.

Dit artikel echter geeft nog steeds moeilijkheid wat privaatrecht, wat administratief recht is.

De vraag is of men het voorstel van de Staatscommissie van 1905, zal volgen.

De Heer RÖELL herhaalt, dat de artt. 153 en 154 in nauw verband staan met elkaar — gelijk ook Mr. BUYS III, blz. 283 aanneemt —, en wel in zoo nauw verband, dat wanneer art. 153 veranderd wordt in den zin van de Staatscommissie van 1905, tegelijk in art. 154 *imperatief* zal moeten worden voorgeschreven — of aan de Wet ter regeling moet worden opgedragen —, welke Macht rechtsgeschillen zal moeten beslissen, niet vallende onder art. 153.

Eventueele verandering van art. 154 hangt voor spreker derhalve geheel af, van hetgeen met art. 153 zal worden gedaan.

De VOORZITTER merkt op, dat een gevolg van de redactie van de Staatscommissie van 1905 zal zijn, dat vaststaat, dat slechts de privaatrechtelijke twistgedingen bij den gewonen rechter, de publiekrechtelijke twistgedingen hetzij bij den gewonen rechter, hetzij bij een ander college zullen komen; dit laatste uit te maken door de wet.

De Heer RÖELL zegt, dat daarbij ook zoude kunnen worden overwogen, of wellicht enkele dier publiekrechtelijke gedingen bij de wet aan den Koning zouden kunnen worden opgedragen ter beslissing.

De Heer VAN NISPEN TOT SEVENAER vraagt, welke redactie de Heer RÖELL aan art. 154 zou willen geven.

De Heer RÖELL herhaalt, dat dit afhangt van de redactie van art. 153: spreker is er toe geneigd, om art. 153 te redigeeren in den geest van de Staatscommissie van 1905, maar *dat kan hij alleen doen, als art. 154, zooals hij betoogde,* imperatief eene regeling inhoudt, of aan de wet opdraagt, omtrent de beslissing van rechtsgeschillen, niet vallende onder art. 153. Dáárom moeten de artt. 153 en 154 gelijktijdig, in onderlingen samenhang, worden vastgesteld.

De Heer OPPENHEIM vindt, dat de artikelen 153 en 154 niets met elkaar te maken hebben: vóór 1848 twijfelde men, of onder dit artikel ook vielen de publiekrechtelijke twistgedingen met eigendom en schuldvordering als ondergrond; vandaar de verandering in 1848 en invoeging der woorden *en andere* burgerlijke rechten; het was dus van toen af uitsluitend toepasselijk op het burgerlijk recht, maar de Hooge Raad houdt zich aan art. 2 Rechterlijke Organisatie, dat eene uitwerking is van de Grondwet van 1815 en verklaart zich nog steeds bevoegd, zoodra het twistgeding slechts loopt over den eigendom of eene schuldvordering.

Een tweede bewijs dat art. 153 uitsluitend handelt over privaatrecht, is de invoeging in 1887 van art. 154, dat het geheele publieke recht behandelt, en wel in die mate, dat men zelf het tweede lid van art. 148 en art. 146 van de Grondwet van 1848 heeft geschrapt

Maar de redactie van art. 153 is nog onduidelijk en nu wilde de Staatscommissie van 1905 die redactie verbeteren: het is niets meer dan eene redactie-verbetering.

Verandering van art. 154 vindt spreker slechts dan noodig wanneer men de *geheele* administratieve rechtspraak wil overgeven aan den rechter; wil men, dat een deel is bij den Koning, dan moet men „kan" niet veranderen in „zal".

NL-HaNA, Staatscie. Grondwetswijziging, 2.04.53.09, inv.nr. 2

Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Grondwetscommissies 1883-1983
1910 Commissie-Th. Heemskerk, notulen, plenair, 1911-01-23

De Heer VAN DOORN zegt, dat de Grondwet in art. 150 een onderscheid maakt tusschen burgerlijk recht en handelsrecht, en wanneer men dat in het oog houdt, wat doet men dan in art. 153 met het handelsrecht, wanneer dat artikel alleen slaat op de burgerrechtelijke twistgedingen? Spreker heeft er tegen, onderscheid te maken of men bijvoorbeeld van een particulier eene som geld heeft te vorderen of van den Staat — uit te veel betaalde belasting —; wanneer men zijn geld terug eischen wil, moet men kunnen gaan naar den rechter.

Alle twistgedingen moeten aan den rechter zijn onderworpen, en wil men de Rechterlijke Macht splitsen en aan een deel geven het administratieve recht, aan een ander deel het burgerlijk recht, daar heeft spreker niet tegen, maar het moet de rechter zijn, die beslist.

De Heer DE SAVORNIN LOHMAN vraagt, of de artt. 153 en 154 wel eens moeilijkheid hebben gebracht?

De Heer OPPENHEIM merkt op, dat wat de Heer VAN DOORN wil, nl. dat de administratieve rechter *de* rechter zij, reeds staat in art. 154 en art. 156.

De Heer VAN NISPEN TOT SEVENAER constateert, dat er ook een verschil bestaat tusschen den Heer OPPENHEIM en de Commissie van 1905 over art. 153, en nu wenscht spreker eene redactie, die geen twijfel meer open laat.

De VOORZITTER merkt op, dat er tegen de tegenwoordige redactie dit bezwaar is, dat de Wet op de Rechterlijke Organisatie niet in overeenstemming is met de Grondwet, maar de redactie der Commissie van 1905 is niet in overeenstemming met de Wet op de Rechterlijke Organisatie, wat voornamelijk blijkt uit het verschil in de beteekenis, die men aan het woord „schuldvordering" toekent. Spreker zou er voor zijn, om het advies van den Heer DE SAVORNIN LOHMAN te volgen, en art. 153 zoo te laten.

De Heer DRUCKER zegt, dat blijkbaar de eenige moeilijkheid is, dat sommigen meenen, dat, als er geschil is over eene geldsom, te vorderen wegens publiek recht, het toch zou behooren tot den burgerlijken rechter, en dat, als men nu administratieve rechtspraak invoerde, sommigen zouden meenen, dat, bij onveranderd behoud van art. 153, die vordering bij den burgerlijken rechter moest blijven. Als zoo'n meening eenigszins gegrond is, gelijk de Commissie van 1905 onderstelt, dan moeten we eene betere redactie kiezen voor art. 153.

Spreker merkt nog op, dat hij in art. 153 „burgerlijke regten" altijd zóó geïnterpreteerd heeft, dat ook het handelsrecht er onder viel.

Een ander punt is, dat het thans onmogelijk is rechtbanken van koophandel op te richten, met een rechtsgeleerden voorzitter en 2 bijzitters, die kooplieden zijn, en evenmin rechtbanken voor geschillen uit arbeidsovereenkomst, gelijk de Duitsche Gewerbegerichte, met een rechtsgeleerden voorzitter en als bijzitters werkgevers en arbeiders. Spreker is daarvan niet een bepaald voorstander, maar in tal van kringen wenscht men ze, en daarom wil spreker niet, dat de Grondwet ze verbiedt. De Heer FOKKER sprak er reeds over in de Commissie van 1905. Soms tracht men zich te redden door zekere geschillen tot publiekrechtelijke te stempelen, doch de rationeele weg is, eene uitzondering te maken op art. 153.

De Heer RÖELL zoude wenschen, dat dezelfde subcommissie, die de artikelen over het vernietigingsrecht bestudeeren zal, ook deze artikelen er bij zal nemen.

De VOORZITTER merkt op, dat de zaak, thans door den Heer DRUCKER besproken, iets aparts is; het zal niet gemakkelijk te redigeeren zijn.

NL-HaNA, Staatscie. Grondwetswijziging, 2.04.53.09, inv.nr. 2

Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Grondwetscommissies 1883-1983
1910 Commissie-Th. Heemskerk, notulen, plenair, 1911-01-23

De subcommissie moet het nagaan, en zoo ook de quaestie van de arbitrage.

De Heer CORT VAN DER LINDEN wenscht, dat de subcommissie eenigen leidraad hebbe.

De VOORZITTER brengt daarna in stemming het voorstel der Commissie van 1905, behoudens redactie, om te bepalen, dat alle burgerlijk recht valt onder art. 153, waarbij de Heer RÖELL verklaart, dat hij er op dit oogenblik, tegen zal stemmen, omdat hij nog volstrekt niet weet, wat art. 154 zal bepalen.

Het voorstel wordt aangenomen met 8 stemmen vóór en 3 tegen.

Vóór stemden de Heeren: VAN CITTERS, DRUCKER, VAN DER FELTZ, CORT VAN DER LINDEN, DE SAVORNIN LOHMAN, VAN NISPEN TOT SEVENAER, OPPENHEIM en TYDEMAN.

Tegen stemden de Heeren: RÖELL, VAN DOORN en de VOORZITTER.

Het denkbeeld van den Heer DRUCKER, om bijzondere rechtbanken in het artikel mogelijk te maken, wordt door den VOORZITTER in stemming gebracht en aangenomen met 9 stemmen vóór, en 2 tegen.

Vóór stemden de Heeren: VAN DOORN, DRUCKER, VAN DER FELTZ, CORT VAN DER LINDEN, DE SAVORNIN LOHMAN, VAN NISPEN TOT SEVENAER, OPPENHEIM, TYDEMAN en de VOORZITTER.

Tegen stemden de Heeren: RÖELL en VAN CITTERS.

De VOORZITTER brengt daarop in stemming het voorstel om te bevelen, dat alle administratieve rechtsgeschillen zullen worden opgedragen, hetzij aan den gewonen rechter, hetzij aan een college met administratieve rechtspraak belast.

Het wordt verworpen met algemeene (11) stemmen.

De Heer TROELSTRA was bij deze 3 stemmingen reeds afwezig.

De VOORZITTER merkt op, dat art. 70 thans in zijn geheel blijft, en dit alles door de subcommissie moet worden overwogen.

De Heer OPPENHEIM wil aangeteekend zien, dat hij van oordeel is, dat onder alle omstandigheden art. 70 moet vervallen.

Artikel 155.

De Heer DE SAVORNIN LOHMAN wenscht in art. 155 voor „regterlijke magt" te lezen: „rechtspraak".

De VOORZITTER is het daarmede eens.

Artikel 156.

De VOORZITTER vindt het argument van de Commissie van 1905, om art. 156, tweede lid, te schrappen, nl. dat het voorschrift in 50 jaar niet is uitgevoerd, niet sterk. In ieder geval moet het gewijzigd worden, nu de administratieve rechter er bij is gekomen.

De Heer DE SAVORNIN LOHMAN wenscht, als beide autoriteiten, burgerlijke en administratieve rechter, zich onbevoegd, of tegelijk bevoegd verklaren, een college aangewezen te zien, dat bepaalt, wie de zaak zal berechten.

De Heer OPPENHEIM merkt op, dat sedert het Conflictenbesluit in 1844 verdwenen is, men zich wel heeft bevonden bij het feit, dat de Rechterlijke Macht souverein is over hare eigen bevoegdheid. Als beiden zich competent verklaren, dan kan de wet uitmaken, wie bevoegd is.

NL-HaNA, Staatscie. Grondwetswijziging, 2.04.53.09, inv.nr. 2

Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Grondwetscommissies 1883-1983
1910 Commissie-Th. Heemskerk, notulen, plenair, 1911-01-23

De Heer De Savornin Lohman wil lezen: „De wet *kan* regelen" enz.

De Voorzitter vindt dat een conciliatoir voorstel, maar tevens moet de omschrijving worden verruimd. De subcommissie zal ook dit punt dienen na te gaan.

De Voorzitter verdaagt hierop de vergadering tot den volgenden middag, om 1 uur.

Goedgekeurd in de vergadering van 6 Maart 1911.

De Voorzitter,

(*get.*) HEEMSKERK.

NL-HaNA, Staatscie. Grondwetswijziging, 2.04.53.09, inv.nr. 2